

Kitap İncelemesi

Türkmen Halkının Tarih Hem Nesilleri Hakındaki Makalaların Yığındısı

Taşkent: Türkistan Devlet Kitaplar Basdıryan Divanhanesi, 1924
57 sayfa

Tahir AŞİROV*

Makalenin Türü: Kitap inceleme
Makalenin Geliş Tarihi: 22.11.2021
Makalenin Kabul Tarihi: 24.12.2021
DOI: [10.54970/turkuaz.1027184](https://doi.org/10.54970/turkuaz.1027184)

GİRİŞ

Türkmen düşünce tarihinde, 1918-1924 yılları arasında Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olan Taşkent'te Türkmen Bilim Komitesi tarafından yayımlanan Türkmençe yayınların ayrı bir yeri bulunmaktadır (Aşirov, 2020). Bunlardan biri de Türkmen tarihi ile ilgili Türkmençe yazılar derlenerek 1924 yılında Taşkent'te "Türkmen Halkının Tarih Hem Nesilleri Hakındaki Makalaların Yığındısı" (Türkmen Halk Tarihi ve Nesiller Üzerine Makaleler Derlemesi) adıyla yayımlanan eserdir (Türkmen Halkının Tarih, 1924). Eserin kapağında, "Türkmen Bilim Komitesinin gözetimi ile yayımlandı" notu da düşülmüştür. Eserin adından da anlaşılacağı üzere farklı yazarlara ait Türkmen tarihî ve etnografyası ile ilgili makalelerin derlenmesidir. Ayrıca eserin Rusça isminde de içeriği, özellikle kapağında, şu şekilde belirtilmiştir: "Sbornik Statey: İstoriko etnografiçeskiego haraktera" (Makaleler Derlemesi: Tarihi ve etnografi nitelikte). Eser, Türkmen tarihi ve etnografyası bakımından değerli olmakla birlikte dönemin Türkmen tarih yazıcılığı açısından da önemli bir kaynaktır. Bu eserde, dönemin en önemli Türkmen düşünürlerinin yazıları yer almaktadır.

1. YOMUDSKİ'NİN YAZILARI

XX. yüzyılda Türkmen tarihi ile değerli yazıları kaleme alanlardan biri de 1868-1928 yılları arasında yaşamış olan Garaş Hanoğlu Yomudski'dir (Aşirov, 2017: 295-308). Yomudski'nin bu derlemede, "Serdar: Nesil - Urug Biliminden "İlmî Ensabdan" Bir Bölük" (Serdar: Nesil-Uruk Biliminden "İlmî Ensap'tan" Bir Bölüm) adlı yazısı, ilk olarak yer almaktadır (Türkmen Halkının Tarih, 1924: 3-17). Ancak Yomudski'nin bu yazısının 1923 yılında Türkmençe ve Rusça olarak ayrı yerlerde yayımlandığı görülmektedir (Aşirov, 2020: 55-56). Yomudski bu yazısını, son dönem Türkmen tarihinin ünlü liderlerinden biri olan Gulbatır Serdar üzerine kaleme almıştır: "Teke boyna bağlı Toktamış kabilesinden Bek-Amaşa aşiretinden olan Türkmen Gulbatır-Serdar, XIX. yüzyılın 1845 yıllarında doğdu ve 1906 yılının sonbaharında, Ahal bozkırlarının Arvaz dağlarının eteklerinde kendinin doğduğu Durun köyünde vefat etti" (Türkmen Halkının Tarih, 1924: 4).

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, tahirashirov@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-9684-0834

Türkmen tarihinde Gulbatır Serdar hakkında tarihi ve ayrıntılı bilgi veren ilk yazı olması açısından da önemli bir çalışmadır.

Bununla birlikte eserde, Yomudski'nin "Aksona: Nesil - Urug Biliminden "İlmi Ensabdan" Bir Bölük" (Aksona: Nesil-Uruk Biliminden "İlmi Ensap'tan" Bir Bölüm) adlı bir başka yazısı da bulunmaktadır (Türkmen Halkının Tarih, 1924, 17-24). Yomudskiy, bu yazısında, Türkmen kızı Aksona'nın hayat mücadelesini tahkiye etmektedir. Ayrıca Yomudski'nin biyografik yazıları ünlü şahsiyetlerin hayatını anlatmak için son derece önemli bir örnektir. Aynı şekilde yazıldığı dönem itibarıyla kadın konusunda ısk tutacak bir kaynaktır.

2. M[OLLAMURT] H[OCANIYAZOĞLU] VE YAZISI

Bu dönemin yazarlarından bazıları, yazılarına isim ve soyadlarının ilk harfleri ile imza atmışlardır. XX. yüzyılın ilk yarısında Türkmenistan'da yayımlanan yazılarda, özellikle de siyasi içerikli yazılarda isim kısaltma, lakap ve müstear isimlerin sıklıkla kullanıldığı görülebilir. Bunlardan biri de "M. H." isimli yazardır. "M. H." kısaltma isimli yazarın "Türkmen ve Eyranılar Tarihinden Bir Bölük" (Türkmen ve İranlılar Tarihinden Bir Bölüm) adlı makalesi, eserin 24-43 sayfaları arasında yayımlanmıştır (Türkmen Halkının Tarih, 1924: 24-43). Aynı isimle bu yazı, 1923 yılında "Türkmen İli" dergisinde yer almaktadır. Ancak makalenin yazarı olarak "Tayhan" müstear ismi kullanılmıştır (Aşirov, 2020: 79-80).

1885-1930 yılları arasında yaşamış olan Mollamurt (Allaberen) Hocaniyazoğlu adlı şairinde, bu dönemde "Tayhan" veya "Dayhan" lakabını taşıdığı görülebilir (Aşirov, 2020: 79). Ayrıca XX. yüzyılın genç Türkmen şairlerinin şiirleri, düşünür Muhammet Geldiyev (1889-1931) tarafından Latin alfabesiyle 1931 yılında Aşkabat'ta "Türkmen Yaş Goşgıçıları: Dil-Edebiyat, Magarif-Medeniyet Hakkında" (Türkmen Genç Şairleri: Dil- Edebiyat, Maarif-Medeniyet Hakkında) adıyla toplanan antolojide, "Dayhan" müstear isimli şair geçmektedir (Aşirov, 2019a: 54-55).

Aynı şekilde "Türkmen ve Eyranılar Tarihinden Bir Bölük" adlı yazı, söz konusu eserde, yazar olarak "M.H.", "Türkmen İli" dergisinde ise "Tayhan" şeklinde geçmektedir. XX. yüzyılda yazılarının altına "Tayhan" müstear ismi, bazen de isim ve soyadının ilk harfleri ile imza atan yazarın Mollamurt Hocaniyazoğlu olduğu söylenebilir. Nitekim iki yazı, "Sovyet Türkmenistan kurmak mümkün olmayan bir iş değil, belki bu iş Sovyet Cumhuriyetinin elindedir - ihtiyarındadır" şeklindeki son paragrafı eksik neredeyse aynıdır. Yazar makalesinde, Türkmenler ile İran halkları arasındaki ilişkileri konu edinmiştir. Özellikle Türkmenler ile İranlılar arasındaki çekişmeleri ve yaşananları ele almıştır. Bu bağlamda Türkmen tarihine detaylı bir şekilde yer vermiştir.

3. K[ÜMÜŞALİ] B[ÖRİYEV] VE YAZISI

"K. B." kısaltma isimli "Hive Türkmenlerinin Tarihinden Bir Bölük" (Hive Türkmenlerinin Tarihinden Bir Bölüm) adlı yazısı, 44-57 sayfalar arasında bulunmaktadır (Türkmen Halkının Tarih, 1924: 44-57). Bu dönemde genel olarak "K.B." şeklinde kısaltma yahut müstear isimle yazısına imza atan yazarın Kümüşali Böriyev (1896-1942) olduğu kabul edilmektedir (Aşirov, 2020: 48-50). Böriyev'in, aynı konuyla ilgili farklı birçok yazısını görmek mümkündür. Nitekim yazarın, "Hive Hanlığı hem Türkmenler" (Hive Hanlığı ve Türkmenler), "Hive hem Buhara Türkmenleri Hakkında" (Hive ve Buhara Türkmenleri Üzerine) başlıklı yazıları başta olmak üzere "Kazak Türkmen Arası", "Kazakistan", "Astrahan Türkmenleri" isimli makaleleri de bulunmaktadır. Aynı şekilde Böriyev'in, Türkmen tarih bilinci ve tarih yazıcılığına önem verdiği görülebilir. Yazar, "Türkmen Tarihi Gerek", "Türkmenistan Cumhuriyeti", "K İzüçeniye İstori

Turkmenskogo Naroda” (Türkmen Halkının Tarihinin İncelenmesi) başlıklı yazılarında, Türkmenlerin tarih bilinci ve tarih yazıcılığına dikkat çekmektedir.

Türkmen tarihini irdeleyerek millî değerlerle inşa etmenin gerekliliğinden bahseden Böriyev, “Hive Türkmenlerinin Tarihinden Bir Bölek” adlı yazısını, yazma gayesini şöyle ifade etmektedir: “Türkmen tarihini bilmeyen Türkmen yiğitleri kaç ise, biz de onların biri, belki bizim bunu yazmaktan maksadımız – Türkmen’in tarihi hakkında biraz eksik malumatı var olan hem hakkında yazmaya istekli olan yiğitlerimizi uyandırıp, onların bu konuda fikirlerinin duyup, malumatlarından faydalanmaktır. Hem de hiç olmazsa Türkmen atalarımızın bin yıla yakın tarihlerini oradan buradan toplayıp bir araya getirsek de, kendimizin düşündüğümüzce, gücümüzün yettiğince gelecekte yazıcılarımıza biraz yardımcı olmak, hem de bir başlangıç olmamız ümidi ile...” (Türkmen Halkının Tarih, 1924: 57; Aşirov, 2019b: 174-175). Sonuç olarak Böriyev, “Türkmen Halk Tarihi”nin ulusal tarih anlayışı çerçevesinde yazılmasının gerekli olduğu görüşünü dile getirmektedir.

Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti döneminde Türkmen Bilim Komitesi, Türkmen dili, edebiyatı, özellikle tarih çalışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Nitekim Türkmen Bilim Komitesi tarafından 1924 yılında “Türkmen Halkının Tarih Hem Nesilleri Hakkındaki Makalaların Yığındısı” adıyla Türkmençe yayımlanan eser, tarih bilincini bir milletin var olması olarak gören Türkmen aydınlarından Yomudskiy, Hocaniyazoğlu ve Böriyev’in yazılarından oluşmaktadır. Eser, Türkmen tarihi açısından değerli bir kaynaktır. Aynı zamanda bu kaynak, XX. yüzyıl tarih yazıcılığının ilk örneklerinden biridir.

KAYNAKÇA

- Aşirov, T. (2020). *Türkmen Basın ve Düşünce Tarihinde Türkmen İli Dergisi (1922-1924)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Aşirov, T. (2017). “Sovyet İhtilali Üzerine Çalışmalar: Garaş Han Oğlu Yomudskiy Örneği”. 100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası Ankara 25-27 Ekim 2017. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 295-308.
- Aşirov, T. (2019a). Türkmen Yaş Goşgıcları. (1931). Yıgnap Tertibe Salan M. Geldiyev. Aşgabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı. 91 s.. *Korkut Ata Türkiyat Dergisi 1* (1): 53-56.
- Aşirov, T. (2019b). XX. Yüzyılın Başında Türkmenistan'da Tarih Düşüncesi: K. Böriyev Örneği. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 3 (1): 171-188.
- Türkmen Halkının Tarih Hem Nesilleri Hakkındaki Makalaların Yığındısı*. (1924). Taşkent: Türkistan Devlet Kitaplar Basdırıyan Divanhanesi.

EK

